

Budgetary Statements. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/budget/index_en.htm 4. Maliszewska, M. EU Enlargement: Benefits of the Single Market Expansion for Current and New Member States. Studies & Analyses. – Warsaw: Center for Social and Economic Research CASE / 2004. – № 273. (43) 5. The Financial Framework for Enlargement. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_en.htm 6. Європейська інтеграція України: громадська думка // Національна безпека і оборона. – 2007, №5. – С. 51-68. 7. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. – Київ: МЦПД, 2007. – Режим доступу: http://wto.in.ua/files/content/articles/fta_eu_impact.pdf

УДК 327(075.8)

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Шупілова Л. М.

У статті досліджено вплив глобалізаційних процесів на національну безпеку держав та визначення пріоритетів для України у проведенні зовнішньої і внутрішньої політики як суб'єкта регіональної безпеки.

Ключові слова: глобалізація, національна безпека, загрози, ризики, пріоритети зовнішньої і внутрішньої політики.

The paper researches the influence of global processes on national security of states and outlining the priorities for Ukraine in providing foreign and internal policy as a subject of regional security.

Keywords: globalization, national security, threats, risks, priorities of foreign and internal policy.

Сучасна ідея безпеки здебільшого уособлюється у дослідженнях проблем миру у світі, ніж у пріоритетах гарантування національної безпеки в окремо взятій державі. Загрози застосування воєнної сили зароджуються і розвиваються на фоні глобалізації як наслідок наявних протиріч у політичній, економічній та інших сферах міжнародної і національної безпеки окремо взятої країни.

Глобалізація – складний процес, що вміщує в собі глобалізацію і локалізацію, інтеграцію і фрагментацію, гомогенізацію та диференціацію. З одного боку, цей процес створює транснаціональні мережі індивідів, на життя людей істотно впливають події, що

відбуваються далеко від місця їхнього проживання і які вони не можуть контролювати. З іншого – роз'єднує значну кількість людства. Нині з'явилися нові можливості для посилення ролі регіональної політики через приєднання до глобальних процесів. По суті, глобалізація зміщує культурні і соціально-економічні підрозділи. Ці зміщення, своєю чергою, передбачають кардинальні зміни організаційних форм. Підприємства, неурядові організації й навіть цілі держави, що є національними вертикальними утвореннями, у яких влада сконцентрована на пірамідальній верхівці, під впливом глобальних явищ перетворюються на «павутину», в якій влада опиняється в руках власників технологічних і фінансових ноу-хау, розкиданих по всій «павутині» [1].

Світове співтовариство вже давно розробляє концептуальні основи безпеки, що базуються на усвідомленні глобалізації. При цьому основним об'єктом виступає вже не держава, а люди. Як приклад можна навести Оттавську конвенцію про заборону протипіхотних мін (1997 р.), що була першим юридичним обов'язковим документом з роззброєння, який забороняє широко застосовуваний вид зброї, а також самою оперативною міжнародною угодою, що набрала чинності. Цей приклад також ілюструє зростання транснаціональних «співтовариств ризику», що діють у рамках загальних проблем. Це питання об'єднало понад 1300 різноманітних груп і тем у 75 країнах, зокрема – права людини, проблеми дітей, інвалідів, екологія, контроль над озброєнням тощо [2].

Безпека людини потребує превентивних заходів, спрямованих на зниження ризиків фізичного знищення. Отже, необхідно переглядати та удосконалювати концептуальні основи в умовах поглиблення глобалізаційних процесів. Саме тому діапазон дослідження миру у світі постійно розширюється, доповнюючись новими проблемами безпеки. Останнім часом найбільш актуальними є зміни клімату, проблеми в енергетичному секторі безпеки, боротьба з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю, розповсюдженням зброї масового знищення тощо. Жодна країна не може вирішити ці проблеми самотійно – необхідно виробляти спільні коаліційні рішення, проводити політику безпеки на основі співробітництва. На міжнародне співтовариство покладається відповідальність за контроль законних режимів, договорів, конвенцій і протоколів, які охоплюють широке коло питань від розповсюдження зброї масового знищення і контролю над озброєнням до дотримання прав людини, гуманітарного та екологічного права. Проблеми безпеки останнім часом не стільки пов'язані із захистом території, як це було раніше, скільки з розповсюдженням і захистом правових норм.

Останнім часом спостерігаються тенденції до змін, зумовлені процесами глобалізації, які схарактеризують розвиток і становлення світового порядку. У робочому резюме Національної ради з розвідки США наведені контури глобального майбутнього світу (табл.1) [2].

Таблиця 1

Глобальний ландшафт на 2020 рік	
Відносні реальності	Основні невизначеності
Глобалізація значною мірою незворотна, хоча в майбутньому відслідковуються тенденції зменшення її орієнтованості на Захід.	Чи зможе глобалізація підтягнути відсталі економіки до такого рівня, коли азійські країни матимуть можливість встановлювати нові «правила гри».
Суттєве зростання світової економіки.	Межа розриву між доходами привілейованих і непривілейованих шарів суспільства; повернення молодих демократій до тоталітаризму; управління фінансовими кризами та їхнє стримування.
Зростання кількості транснаціональних компаній сприятиме поширенню нових технологій.	Ступінь інтеграції, за якої виникає загроза державам.
Вихід на світову арену азійських країн і можливе виникнення нових економічних «середньоважелів».	Чи відбудеться вихід на світову арену Китаю та Індії без ексцесів.
Зростання чисельності населення похилого віку в країнах, що належать до визнаних світових лідерів.	Можливості ЄС та Японії щодо адаптації робочої сили, систем добробуту й інтеграції в суспільство мігрантів; чи зможе об'єднана Європа стати наддержавою.

Глобальний ландшафт на 2020 рік	
Відносні реальності	Основні невизначеності
Нааявність достатніх запасів сировинних енергоресурсів для задоволення світового попиту.	Політична нестабільність у країнах-виробниках енергоресурсів; перебої в поставках енергоресурсів.
Зростаюча роль неурядових суб'єктів.	Готовність і можливості держав та міжнародних інститутів прийняти цих суб'єктів.
Політичний іслам залишається могутньою силою на міжнародній арені.	Вплив релігійного фанатизму на цілісність держав і його роль як можливого чинника виникнення конфліктів; подальше поширення ідеології Джихаду.
Зростання потенціалу зброї масового знищення в деяких державах.	Зросте чи зменшиться кількість держав, що володіють ядерною зброєю; можливості терористів оволодіти біологічною, хімічною, радіологічною чи ядерною зброєю.
Смуга нестабільності, що охоплює Близький Схід, Азію і Африку.	Події, що стрімко розвиваються і призводять до повалення режимів.
Виникнення конфліктів між великими державами, що може призвести до ескалації світової війни, малоімовірно.	Можливості вирішення конфліктів у гарячих точках і конфліктів, що виникають у боротьбі за ресурси.
Вихід на передній план етичних проблем і проблем довкілля.	Ступінь, при якій нові технології створюють чи вирішують етичні дилеми.
На світовій арені США збереже своє лідерство у сфері економіки і технологій, а також залишиться наймогутнішою державою з військової точки зору	Чи будуть готові інші країни відкрито кинути виклик Вашингтону; чи збережуть США свої передові позиції в науці і техніці.

Прихильники і супротивники глобалізації схильні приймати як належне світ, розділений на національні держави з відповідними вимогами щодо громадянства і права проживання. Деякі відверті

критики глобалізації майже з сентиментальністю говорять про національні кордони як важливий засіб стримування нічим не обмеженої економічної діяльності – тобто кожна держава має свої закони, які сприяють розвитку її економіки, охороні здоров'я і безпеки її громадян, розумному використанню її природних та інших ресурсів. Якщо розглядати нинішні світові процеси як природний наслідок всесвітньої технологічної революції, а не як ідеологічні дебати, то глобалізація найнагальнішим чином ставить проблему глобальної міграції. Наведені нижче в таблиці 2 цифри (млн осіб) демонструють загострення демографічного дисбалансу між багатшими Європою й Америкою і біднішими Азією, Африкою та Латинською Америкою.

Таблиця 2

	1900		2000		Абсолютне зростання (1900-2020)	2020		Абсолютне зростання (2000-2020)
	Населення	Відсоток від загального	Населення	Відсоток від загального		Населення	Відсоток від загального	
Азія	947	57	3672	61	2725	4582	60	910
Африка	133	8	794	13	661	1231	16	437
Латинська Америка	74	5	519	9	445	664	9	145
Європа	408	25	727	12	319	695	9	-32*
Північна Америка	82	5	314	5	232	370	5	56
СВІТ	1650		6056		4406	7579		1523

Станом на 1999 рік у 18 країнах Європи рівень смертності перевищував рівень народжуваності, а найвищі негативні показники мали Росія й Україна. (За даними Відділу народонаселення Секретаріату ООН). Динаміка чисельності населення України за період 1999 – 2009 рр. подана в таблиці 3 (за даними Держкомстату України).

Таблиця 3

	Чисельність населення		
	Усього (тис. осіб)	В тому числі	
		Міського (тис. осіб)	Сільського (тис. осіб)
1999 р.	49918,1	33702,1	16216,0
2000 р.	49429,8	33338,6	16091,2
2001 р.	48923,2	32951,7	15971,5
2002 р.	48457,1	32574,4	15882,7
2003 р.	48003,5	32328,4	15675,1
2004 р.	47622,4	32146,4	15476,0
2005 р.	47280,8	32009,3	15271,5
2006 р.	46929,5	31877,7	15051,8
2007 р.	46646,0	31777,4	14868,6
2008 р.	46372,7	31668,8	14703,9
2009 р.	46077,4	31528,6	14482,8

Частка сукупного населення Європи і Північної Америки у населенні світу не тільки зменшилася з 30% 1900 року до 17% 2000 року – упродовж наступних 20 років вона, ймовірно, знизиться до 14%. Населення Європи скоротиться, тоді як кількість мешканців Азії зросте на 910 млн осіб. Водночас населення найбагатших країн далі більше старітиме. Таким чином, імміграція є як економічною, так і політичною потребою для більш успішних країн зі старіючим населенням, а еміграція може виконувати роль регулювального клапана зростання демографічного тиску в густонаселених бідніших країнах третього світу. Поєднання напруженості, пов'язаної з міграцією, і старіння населення може викликати в багатших «старіших» країнах, населення яких поступово зменшується, перегляд традиційного уявлення про національну державу. Цей неминучий процес органічно пов'язаний із глобалізацією [3].

Глобалізація є одним із основних процесів світової політики і міжнародних відносин. Для неї характерне якісне посилення щільності і глибини взаємозалежності в економічній, політичній, ідеологічній та інших галузях світової взаємодії. При цьому «щільність» означає зростання кількості, різновид і масштаби трансграничних взаємовпливів, а «глибина» – міру, якою взаємозалежність впливає на внутрішню організацію суспільства, коли відбувається «утиснення» світу і сприйняття його як єдиного цілого. У наслідку суттєво зростає ступінь взаємозалежності дійових осіб і функціональних галузей міжнародної безпеки. Спостерігається трансформація глобальної ролі великих держав, які поступово

переходять від одностороннього диктату до кооперативної моделі розподілу відповідальності та м'яких впливів у рамках міжнародних організацій.

В індивідуальних комплексах «національних інтересів» держав збільшується питома вага загального, глобального інтересу. Одночасно посилюється глибина взаємодії внутрішніх і зовнішніх аспектів безпеки. Глобалізація супроводжується більш широким й енергійним виходом на міжнародну арену недержавних дійових осіб, як конструктивних, так і деструктивних. Загрози, що генеруються недержавними дійовими особами, доповнюють традиційні загрози, котрі надходять від традиційних дійових осіб – держав [4]. Розв'язати глобальні проблеми людства неможливо на рівні національних урядів та транснаціональних корпорацій – проблеми укорінені в природі споживання індустріального та постіндустріального способу виробництва. Останнім часом питання щодо глобальних загроз існуванню людської цивілізації були порушені на найвпливовіших міжнародних форумах (економічні форуми в Давосі, Мюнхенська конференція з питань безпеки, зустрічі країн G8 тощо). Підґрунтям для такої уваги є реалії нашого буття: очевидні зміни клімату, через що збільшуються масштаби природних катастроф, світові економічні й енергетичні кризи, котрі гальмують розвиток світового господарства, і, нарешті, локальні військові конфлікти, які потребують ресурсів на їх подолання та ін. [5]. Занепокоєння викликають деякі тривожні тенденції, серед яких варто згадати зниження авторитету Ради Безпеки ООН та ролі ОБСЄ у питаннях контролю над легітимністю застосування сили в разі неможливості мирного вирішення міждержавних суперечностей, відсутність прогресу у мирному розв'язанні конфліктів, що перебувають у «замороженому» стані.

Глобальні проблеми міжнародної безпеки щораз частіше знаходять своє відбиття в комплексах регіональної безпеки. На регіональні процеси впливає проєктована зовні політика провідних держав.

Отже, аналізуючи глобальні проблеми, слід урахувати [6]:

- загальні закономірності історичного процесу;
- загальні тенденції розвитку продуктивних сил, впливу на них НТР;
- соціальні фактори;
- інтенсивність розвитку процесу глобалізації на рівні світових підсистем;
- співвідношення глобалізації та сталого розвитку регіонів (і на цій основі знаходити «точку балансу» між цими двома процесами);

- спільні й відмінні риси паралельного розвитку глобальних проблем крізь призму постіндустріального суспільства.

Нині безпека жодної держави не може бути гарантована без тісної взаємодії і взаєморозуміння між впливовими міжнародними структурами безпеки різних рівнів. Однією з характерних рис розвитку сучасних міжнародних відносин є підвищення ролі регіонального та суміжних рівнів їх організації, де сформувалися (або формуються) відносно самостійні підсистеми. Після закінчення «холодної війни» постійно відбувається перерозподіл регіонів за ступенем пріоритетності виникнення загроз у глобальному комплексі міжнародної безпеки.

Створення нового світового порядку вимагає від України, як суб'єкта регіональної безпеки, побудови довгострокових відносин з ключовими світовими центрами сили та збалансованої, неконфліктної моделі зовнішньої політики [7]. Закономірним і невідворотним є подальше визначення завдань України стосовно її утвердження як потужної та впливової регіональної держави, що відповідає її політичному, економічному, науковому та культурно-гуманітарному потенціалу і визначає перспективну роль держави в розвитку політичної та економічної взаємодії на європейському континенті та в прилеглих регіонах, у забезпеченні регіональної стабільності та європейської безпеки.

Україна має потужний ресурсний, транзитний, людський потенціал і повинна виступати з позицій необхідності посилення ролі Організації Об'єднаних Націй та Організації з безпеки і співробітництва в Європі у світових і загальноєвропейських процесах, зокрема щодо запобігання та нейтралізації наявних і потенційних загроз. Особливе значення в цьому контексті має формулювання основних засад регіональної політики України як складової євроінтеграційного курсу. Активна участь у рамках регіональних угруповань, зокрема у Проєкті ЄС «Східне партнерство», Центрально-європейської ініціативи, Організації чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) тощо, повинна сприяти широкому залученню України до політичних та економічних процесів у Центральній та Південно-Східній Європі, на Південному Кавказі, а також у Центральній Азії.

Важливо сформувати комплексне бачення перспективних можливостей України в транспортно-енергетичній сфері, насамперед у кавказько-каспійському, середньосхідному та центрально-азійському регіонах. Задля стратегічних інтересів України варто поглиблювати зовнішньоекономічні відносини, посилювати її присутність як на традиційних ринках, у першу чергу в державах СНД, Центральної та Південно-Східної Європи, так і освоювати нові ринки для українських товарів та послуг на

Близькому Сході, в Латинській Америці, Азії та Африці. Успішну зовнішню політику України в усіх сферах забезпечить комплексний та збалансований характер послідовності дій на міжнародній арені відповідно до визначених пріоритетів. Тому важливо поглиблювати взаємодію та координацію діяльності органів державної влади у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній сферах.

Виходячи з необхідності подальшої реалізації визначених ключових завдань зовнішньої політики України, спрямованих на забезпечення її національних інтересів, необхідно: активізувати законотворчий процес, спрямований на реалізацію стратегічного курсу України на інтеграцію до ЄС та НАТО згідно з результатами проведених відповідних парламентських слухань та визначених завдань у цих напрямках; розвивати співпрацю в рамках Парламентської Асамблеї ОЧЕС, аби розширити регіональну взаємодію у пріоритетних напрямках діяльності цієї організації. Серед іншого, слід виконувати Стратегію і Програму інтеграції України до Європейського Союзу й дотримуватись Плану дій Україна – НАТО. До того ж важливо забезпечувати сприятливі умови для торговельно-економічного співробітництва; вживати заходів відповідно до законодавства України та міжнародного права з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності українського державного кордону в Керченській протоці, активізувати переговорний процес щодо розмежування акваторії Азовського моря; вживати заходів, спрямованих на забезпечення національних інтересів України при вирішенні проблемних питань у відносинах з Російською Федерацією в економічній, енергетичній та торговельній сферах, у питаннях розподілу майна СРСР за кордоном, розташування Чорноморського флоту РФ в Україні; забезпечувати належне фінансування програми поліпшення міжнародного позитивного іміджу України

З огляду на геоекономічне й геополітичне розташування України, історичні та культурні зв'язки, збереження добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією та іншими країнами СНД – наріжний камінь зовнішньої політики України. Її євроатлантичний і європейський вибір покликаний ще більше зміцнити партнерство НАТО з Росією й пострадянськими державами.

Активність України у діалозі з міжнародним співтовариством, політика, спрямована на інтеграцію до ЄС, орієнтація на європейські та євроатлантичні цінності, забезпечення повноправної участі в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в НАТО та ЄС є оптимальною моделлю сталого розвитку для нашої держави в умовах нинішніх глобалізаційних процесів.

Президент Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу, звертаючись до українського народу з нагоди святкування Дня Європи, запевнив, що нова ініціатива «Східного партнерства» надасть більше можливостей Україні відігравати провідну роль серед східних сусідів ЄС. Він зазначив: «Україна – це країна з величезним економічним і людським потенціалом. ... такий великий потенціал може бути реалізований лише за умови термінового здійснення системних реформ, що є необхідними на цьому етапі, особливо під час фінансово-економічної кризи». Справді, Україна має посісти своє місце в міжнародних організаціях і активно брати участь у запобіганні та нейтралізації ризиків і загроз миру у світі, що несуть у собі глобалізаційні процеси.

1. Мери Калдор. «Политика новых войн». Стэнфорд, Калифорния: Стэнфорд юниверсити пресс, 1999. – С. 69-86. 2. Coker, Christopher. “Globalization and the New Security Agenda”. Chapter 3 in Globalization and Insecurity in the Twenty-First Century: NATO and the Management of Risk. Adelphi Paper 345. Oxford: Oxford University Press, 2002. – pp. 33-56. 3. Бжезинський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство. К.: Києво-Могилян. акад. 2006. – С.144-149. 4. Кулагин В. М. Международная безопасность: Уч. пос. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 319 с. 5. Шевцов А. І., Мерніков Г. І. Проблеми та загрози сталому розвитку в глобалізованому світі // Стратегічна панорама № 3-4, 2008. – С. 81-85. 6. Україна у системі міжнародної безпеки / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – К.: ПЦ «Фоліант» ВД «Стилос», 2009. – С. 33-34. 7. Медвідь Ф. Посилена угода Україна – ЄС у контексті вироблення стратегії національного розвитку. Мат. між. «круглого столу»: Київ, 24 квітня 2008. – С. 59.